

РИЗИКИ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гончар Г. П.

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін

Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу

Тернопільського національного економічного університету

В статті з'ясовано сутність поняття “ризик у сфері зовнішньоекономічної діяльності”. Розглянуто класифікацію ризиків за відношенням до договірному процесу, видом зовнішньоекономічної діяльності та напрямком здійснення зовнішньоторговельних операцій. Досліджено основні методи мінімізації ризику у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: ризик, зовнішньоекономічна діяльність, міжнародний, мінімізація ризику, метод.

Гончар Г.П. РИСКИ В СФЕРЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье выяснена сущность понятия “риск в сфере внешнеэкономической деятельности”. Рассмотрена классификация рисков по отношению к договорному процессу, видам внешнеэкономической деятельности и направлениям осуществления внешнеторговых сделок. Исследованы основные методы минимизации риска в сфере внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: риск, внешнеэкономическая деятельность, международный, минимизация риска, метод.

Honchar H.P. RISKS IN THE SPHERE OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Summary. The article is told about the essence of the concept of “risk in the field of foreign economic activity”. Is related the classification of risks according to the contract process, the type of foreign economic activity and the direction of foreign trade operations. Are investigated the main methods of risk minimization in the sphere of foreign economic activity.

Key words: risk, foreign economic activity, international, risk minimization, method.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Наразі динаміка ринкових процесів настільки висока, що управління ризиками на підприємстві стає невід’ємною складовою його ефективного господарювання. Особливого значення воно набуває у сфері зовнішньоекономічної діяльності, де умови для компаній суттєво відрізняються від тих, що склалися всередині країни. Зважаючи на це, управління ризиками сфері зовнішньоекономічної діяльності є не лише важливою передумовою виживання підприємств у сучасних умовах, але це також запорука успішного здійснення цієї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти управління ризиками підприємств в цілому та у сфері зовнішньоекономічної діяльності зокрема досліджували такі зарубіжні науковці, як Е. Демодерен, Б. Девідсон, Дж. Кейнс, Р. Кеплен, А. Маршалл, Ф. Найт. Важливий внесок у розвиток цих проблем здійснили також вітчизняні вчені – Н.В. Байда, І.О. Бланк, В.В. Вітлінський, М.П. Войнаренко, П.І. Верченко, О.І. Гончар, В.М. Гранатуров, І.Ю. Івченко, О.Є. Кузьмін, В.В. Лук’янова, Н.І. Машина, О.Г. Мельник, І.М. Михайловська, В.М. Нижник, В.А. Паляниця, В.В. Стадник, А.О. Старостіна, Н.А. Хрущ, Д.А. Штефанича та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значна кількість питань, пов’язаних із ризиками у сфері зовнішньоекономічної діяльності є ще недостатньою мірою вирішена.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Визначення сутності ризиків у сфері зовнішньоекономічної діяльності, їх видового різноманіття, а також методів їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішньоекономічна діяльність на міжнародному ринку щороку стає все більш непередбачуваною для суб'єктів міжнародної діяльності. Обсяг та рівень ризиків у сфері зовнішньоекономічної діяльності є відповідно більшим та вищим, ніж у інших сферах діяльності підприємства. Факт підвищеної ризикованості зовнішньоекономічної комерційної діяльності у наукових джерелах цілком обґрунтовано пояснюють:

1) наявністю іноземного контрагента як представника іншої культури, інших традицій ведення бізнесу;

2) збільшенням часу та відстані здійснення експортних та імпорتنих угод, що підвищує кредитні ризики та імовірність зриву термінів виконання контрактів;

3) необхідністю перетину митного кордону України внаслідок транспортування товару, в результаті чого виникають ризики митного оформлення;

4) здійсненням розрахунків між покупцем та продавцем в іноземній валюті, курс якої зазнає змін, що у свою чергу призводить до виникнення валютних ризиків;

5) відмінностями у законодавчому та нормативному регулюванні різних країн, необхідністю їх врахування у зовнішньоекономічному контракті, можливим посиленням податкового тиску;

6) потребою залучення різноманітних організацій, які надають послуги із просування товару закордоном, що зумовлює зростання витрат під час доставки товару [6, с. 98].

Н.Є. Вітка під ризиком у сфері зовнішньоекономічної діяльності вбачає передбачувані небезпечні події, що виникають в умовах зовнішньоекономічної діяльності [1, с. 98].

Я.Д. Вишняков та Н.Н. Радаєв, говорячи про ризик у сфері зовнішньоекономічної діяльності, мають на увазі непередбачуваність

зовнішньоекономічних операцій та неповну впевненість щодо ефективності операцій, які плануються та проводяться в процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності; сюди ж автори відносять загрозу втрат ресурсів, додаткових витрат, недоотримання прибутку суб'єктами підприємництва [3, с. 129].

Ю.В. Тюленева, досліджуючи ризики сфері зовнішньоекономічної діяльності, зауважила, що ними є можливі несприятливі події, що можуть відбутися, і в результаті яких можуть виникнути збитки, майнові втрати учасників зовнішньоекономічної діяльності [7].

“Ризик підприємства-суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, – як вважає С. Подреза, – це економічна категорія, яка відображає результат реалізації обраного рішення у вигляді успіху, невдачі або відхилення від поставленої мети під час проведення виробничо-господарської, в тому числі зовнішньоекономічної діяльності, з урахуванням впливу внутрішнього і зовнішнього середовища” [4].

Таким чином, сьогодні відсутнє єдине трактування поняття «ризик сфері зовнішньоекономічної діяльності», однак більшість авторів під ним мають на увазі можливість позитивних та негативних відхилень від прогнозованого бажаного результату прийнятих рішень, пов'язаних з інтеграцією вітчизняного підприємства у світову економіку та здійсненням зовнішньоекономічних угод.

Структура ризиків сфері зовнішньоекономічної діяльності велика, тому й існують різні класифікації ризиків. Загалом же науковці класифікують ризики за відношенням до договірного процесу, видом зовнішньоекономічної діяльності та напрямком здійснення зовнішньоторговельних операцій (рис. 1).

Так, за відношенням до договірного процесу ризики сфері зовнішньоекономічної діяльності можна поділити на три основні групи:

- ризики, пов'язані з умовами контракту;
- ризики контрагента;
- ризики, пов'язані із виконанням контракту підприємством [5, с. 116].

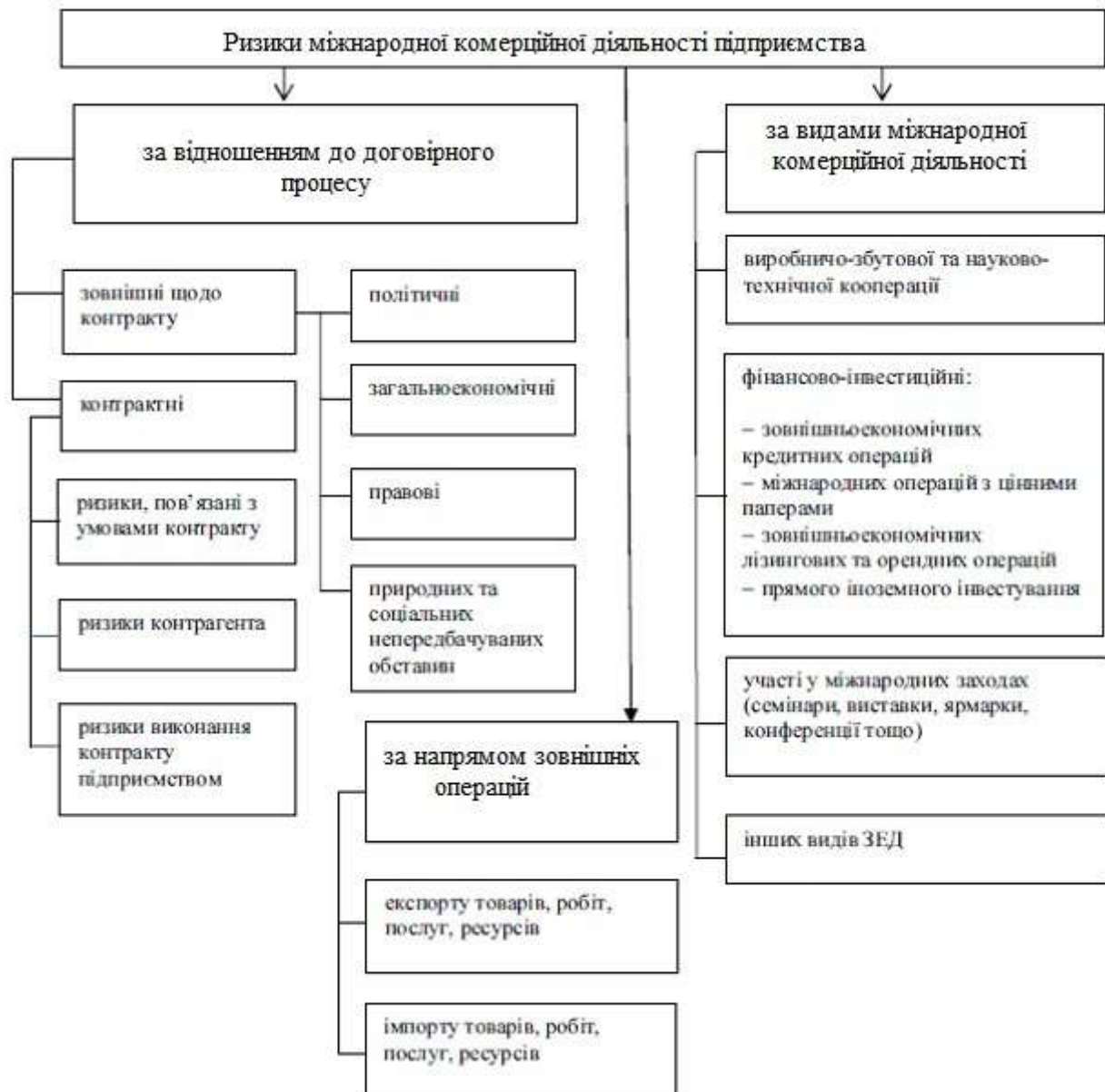

Рис. 1. Систематизація ризиків у сфері зовнішньоекономічної діяльності [5, с. 116]

Причинами виникнення ризиків, що стосуються умов контракту, є відсутність у контракті усіх необхідних застережень, недостатня підготовка до процесу проведення переговорів та їх тривалість. Як наслідок, зростає ймовірність неприйняття товару, незадоволення потреб споживача, неправильного визначення вартості контракту, труднощів та проблем у процесі виконання зобов'язань за контрактом.

Ризик контрагента – це група ризиків, що стосуються вибору закордонного

партнера та можуть призвести до затримки, невиконання чи неналежного виконання зобов'язань за контрактом. Причинами виникнення даних ризиків є брак інформації про партнера, мовний бар'єр, національні та культурні особливості.

До ризиків виконання контракту відносять виробничі, збутові, транспортні ризики, а також ризики фінансової стійкості й ліквідності та сертифікації й митного оформлення.

Зовнішні ризики щодо контракту включають такі підгрупи: політичні, загальноекономічні, правові, ризики форс-мажорних обставин.

Якщо розглядати ризики за видами зовнішньоекономічної діяльності, то до них відносять:

- ризики виробничо-збутової кооперації – це ризики, пов'язані з виробництвом та поставкою продукції згідно з технічною документацією, з матеріалів або на обладнанні замовника, проведенням спільних рекламних кампаній, створенням та функціонуванням спільних збутових організацій, збутових мереж, взаємним використанням збутових та складських приміщень, частковою комплектацією імпортованого обладнання, послугами в сфері менеджменту, маркетингу, контролю за якістю, створення спільних підприємств. До цієї групи ризиків варто також віднести ризик плинності кадрів унаслідок стажування управлінських кадрів на закордонних підприємствах та ризик витоку секретної інформації, розкриття комерційної таємниці підприємства;

- ризики науково-технічної кооперації пов'язані з кооперацією в розробленні конструкцій і технологічних схем, підготовкою та використанням спільних техніко-комерційних пропозицій, послугами технічного консультування, купівлею-продажем ліцензій, патентів, товарних знаків та марок, ноу-хау, інформаційних продуктів, креслень, формул, комп'ютерних програм за кордоном. Крім того, дана група ризиків включає також ризик плинності кадрів унаслідок стажування технічного персоналу на закордонних підприємствах та ризики залежності від закордонного партнера по кооперації;

- фінансово-інвестиційні ризики – це ризики, що стосуються зовнішньоекономічних орендних, лізингових та кредитних операцій, міжнародних операцій з цінними паперами, прямого іноземного інвестування [5, с. 121].

Ризики участі у міжнародних заходах на розподіляють на:

- ризики вибору міжнародного заходу та форми участі у ньому (ризики невідповідності обраного виду заходу та цілей підприємства, помилкового визначення потенціалу конкретного заходу для підприємства, недостатньої популярності заходу, ризик невірною трактування підприємством умов участі у заході, спільних заявок на участь у міжнародних торгах, аукціонах);

- маркетингові ризики (недостатньої уваги цільової аудиторії до пропозицій підприємства; невірною визначення цільового сегменту відвідувачів, його місткості; неправильної ідентифікації цілей рекламної кампанії; неправильного вибору каналу реклами з огляду на вимоги організаторів, особливості заходу та цільової аудиторії; ризик неефективного розташування, визначення фізичних розмірів та оформлення рекламних матеріалів підприємства; недостатньої або надмірної інтенсивності, обсягу та частоти реклами; неналежного врахування культурних особливостей країн-учасників заходу);

- організаційні ризики (ризик порушення встановлених термінів щодо здійснення окремих робіт із підготовки до участі у заході, в тому числі внаслідок неналежного виконання зобов'язань постачальниками та сторонніми організаціями; неправильного визначення окремих етапів підготовки та проведення заходу, оцінювання їх тривалості та вартості; зміни термінів проведення або скасування заходу; відхилень фактичної вартості участі у міжнародному заході від запланованої);

- ризики персоналу (недостатньої кваліфікації та невірною визначення кількості залученого персоналу підприємства, неправильного визначення стандартів роботи персоналу, недостатньої вмотивованості персоналу, усвідомлення ним суті та значення заходу) [5, с. 121].

Причинами підвищеного рівня ризиків, що стосуються участі підприємства у

міжнародних заходах, можуть бути відсутність або брак досвіду, неналежна підготовка, присутність на міжнародному заході фірм-лідерів, невірне або не цілком вірне визначення власної конкурентоспроможності, брак необхідної інформації про умови конкретного заходу.

Оскільки ситуація підвищеного ризику є однією з основних проблем комерційних підприємств, які діють на міжнародному ринку, то для мінімізації ризиків їм доцільно застосовувати інструментарій ризик-менеджменту, який має включати в себе такі базові методи:

1. Метод відмови (виключення надмірно ризикованої діяльності).
2. Метод зниження (профілактика ризику).
3. Метод передачі ризику.
4. Метод прийняття ризику [2, с. 89].

В більш широкому розумінні, ризик-менеджмент має набагато ширший інструментарій, але в основі своїй інструменти управління ризиками мають саме ці чотири базові методи.

Більш широко інструментарій управління ризиками можна систематизувати так:

1. Метод відмови:

- відмова від ризику;
- лімітування ризику (встановлення певного порогу ризикованості підприємства. Якщо можливі наслідки перетинають цей поріг, дія виключається зі стратегії фірми);

- хеджування ризику. Полягає у дуже швидкій реалізації угод, що дозволяє уникнути наслідків валютних коливань. Зараз є особливо актуальним методом [2, с. 90].

2. Метод зниження:

- диверсифікація ризиків. Полягає у розподіленні вкладень між різними об'єктами інвестування. Використовується для протидії несистематичним ризикам.

3. Метод передачі:

- страхування. Є одним з найбільш використовуваних інструментів ризик-менеджменту. Страхування полягає в передачі відповідальності за наслідки ризику третій організації (страховій-компанії).

4. Метод прийняття:

- створення резервів або запасів. Полягає у створенні спеціальних цільових фондів, що спрямовані на відшкодування можливого збитку. Не знижує ризик, але дозволяє відносно безболісно пережити його наслідки [2, с. 90].

Звісно, не можна сказати, що наведений інструментарій ризик-менеджменту є повним і в принципі неможливо навести інструментарій, що буде включати можливість мінімізації будь-якого можливого ризику. Але, взявши за основу наведений інструментарій і визначивши, які з поданих основних інструментів найкраще підійдуть для боротьби з ризиками підприємства та для яких саме ризиків буде використовуватися кожний конкретний метод, підприємство може побудувати індивідуальну стратегію управління своїми ризиками.

Висновки з цього дослідження. У сьогоденних динамічних умовах багато підприємств виходять на закордонні ринки, і тому ризик стає невід'ємною частиною їх зовнішньоекономічної діяльності. Тому важливою для підприємства є оцінка ризиків у зовнішньоекономічній діяльності, а також уміння ними управляти та їх мінімізувати.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку практичних рекомендацій щодо створення системи управління ризиками на підприємстві у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вітка Н. Є. Управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності високотехнологічного підприємства: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Н. Є. Вітка. – Маріуполь, 2010. – 168 с.
2. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: навч.-метод. посібник / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2010. – 292 с.
3. Вишняков Я.Д. Общая теория рисков / Я.Д. Вишняков, Н.Н. Радаев; 2-е изд., испр. – М., 2008. – 368 с.
4. Подреза С. М. Механізм управління ризиками на підприємстві-суб'єкті зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс] / С. М. Подреза. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/pspe/-2010_4/Podreza_410.htm
5. Свідерська А. Поняття та класифікація ризиків у зовнішньоекономічній діяльності підприємства / А. Свідерська // Галицький економічний вісник — Тернопіль : ТНТУ, 2014. – Том 46. – № 3. – С. 113-121.
6. Таран І. В. Управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності при здійсненні експортних операцій / І. В. Таран // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2005. – № 52. – Ч.2. – С. 97–100.
7. Тюленева Ю. В. Інтеграційний підхід визначення ризиків підприємства [Електронний ресурс] / Ю. В. Тюленева. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1716>
8. Тюріна Н.М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка. – К. : ЦУЛ, 2013. – 408 с.